УДК 377.147

М.М. Козяр, О.А. Зарічанський

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ В КУРСАНТІВ-РЯТУВАЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Постановка проблеми. Глобальний інформаційний простір, який формується, об'єднує людей з різних куточків світу, стираючи географічні та політичні кордони, соціальні та національні відмінності. Сучасна прогресивна людина взаємодіє з комп'ютером під час роботи і відпочинку, отримуючи більшу частину інформації, у тому числі і правового характеру, з інформаційно-комунікаційних джерел.

При переході до нового, інформаційного типу суспільства безліч сфер життєдіяльності людини – економіка, політика, наука, освіта, культура та юридична діяльність – стають неможливими без використання інформаційних технологій. Важливим для нашого дослідження є той факт, що інформаційні технології бурхливо увійшли в повсякденне життя і використовуються у взаєминах у сучасному суспільстві, породжують необхідність правового регулювання, а значить, входять в об'єкт юридичного пізнання, відображення й осмислення правової свідомості. Отже, інформаційно-комунікаційні технології поступово перетворюються в один з важливих чинників, що впливає на правову свідомість і правову культуру фахівців.

Ураховуючи серйозність змін, які зазнало і продовжує зазнавати сучасне суспільство, дослідження такого важливого феномена правової дійсності, як формування правової культури, є досить актуальним і ставить перед наукою серйозні теоретичні і практичні завдання.

Аналіз наукових досліджень і невирішених аспектів проблеми. Аналіз сучасної наукової літератури свідчить про те, що існує значна кількість наукових праць, присвячених аналізу категорії правосвідомості і правової культури в різних аспектах і у взаємодії з іншими правовими категоріями (А.В. Аверін, Г.Р. Ішкильдіна, А.М. Морозов, В.В. Райко, Т.Ю. Камолова, Н.Я. Соколов та ін.). Деякі науковці розглядають правосвідомість і правову культуру різних соціальних груп (А.А. Андрєєв, О.А. Андрєєва, О.А. Зарічанський, А.М. Морозов, В.В. Райко, М.М. Юрашевич та ін.), інші аналізують співвідношення права і правосвідомості, свідомості і правової культури (М.Л. Гранат, О.А. Зарічанський, Є.А. Пєвцова, М.Б. Смолєнський та ін.), деформацій правосвідомості (А.А. Гуліп, Р.А. Кузнєцов, В.В. Попов та ін.) тощо.

Останніми роками різними вченими були проведені дослідження питань правосвідомості і правової культури в контексті інформаційного суспільства. Проаналізовано вплив Інтернету на правову культуру (Н.М. Лебідєва), проведено дослідження впливу шкідливої інформації на правосвідомість в умовах інформаційного суспільства (В.С. Маурін), розглядалися питання впливу правової інформації на формування правосвідомості з урахуванням сучасних інформаційних технологій (Н.М. Лебідєва, С.С. Піскунова, Д.Є. Сочнєв), досліджувалася правосвідомість Інтернет співтовариства (І.М. Россолов), аналізувалася зміна правосвідомості і правової культури під впливом процесів глобалізації (О.В. Мартишин, С.В. Полєніна) тощо.

Науковці у сфері цивільного захисту доводять, що "використання інформаційно-комунікаційних технологій на усіх ланках технологічної підготовки фахівців призводить до того, що вони стають: незамінним джерелом інформації; каналом спілкування, що дозволяє здійснювати обмін інформацією (e-mail, форуми, чати); засобом для висловлення та творчості (текстові редактори, графічні програми, веб-сторінки, мультимедійні презентації); інструментом пізнання та обробки інформації; інструментом управління на різних рівнях; інтерактивним навчальним ресурсом" [4; 9]. Але в процесі формування правової ку-

льтури курсантів-рятувальників, необхідно враховувати, що використання ІКТ несе, крім позитивного впливу містить і нові загрози для можливих деформацій правосвідомості і правової культури.

Мета статті – проаналізувати використання інформаційно-комунікаційних технологій в процесі формування правової культури майбутніх фахівців безпеки життєдіяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. На основі аналізу досліджень А.Н. Горшкова, Р.С. Гуревича, М.М. Козяра, Р.А. Томакова, І.А. Цвєлої та інших ми виокремлюємо такі особливості використання сучасних ІКТ в процесі формування правової культури майбутніх фахівців безпеки життєдіяльності: використання електронних джерел отримання інформації (електронні енциклопедії, довідники, експертні системи, комп'ютеризовані архіви, система Інтернет, програмні засоби, автоматизовані системи і бази даних, телеконференції і автоматизовані лабораторні практикуми з віддаленим фізичним обладнанням, електронні бібліотеки і мережеві предметні курси, віртуальні школі і ВНЗ, тематичні сайти підприємств (сервери і портали) тощо.); використання телекомунікаційних засобів для отримання доступу до різних електронних баз даних, у тому числі професійних, навчальних, правових; неоднозначність упровадження ІКТ у процес формування правової культури майбутніх фахівців безпеки життєдіяльності; доступність до правового досвіду: відвідування віртуальних бібліотек, можливість бути присутнім на круглих столах, семінарах, конференціях, які транслюються через Інтернет тощо; своєчасність надання допомоги в даному процесі; необхідність використання відповідних інструментальних засобів роботи з інформацією: логічних, математичних, статистичних та ін.

Інформаційно-комунікаційні технології поступово стають головним джерелом інформації про право, правову діяльність, яка отримується з довідкових правових систем, публічних центрів правової інформації, офіційних сайтів органів державної влади, спеціалізованих юридичних порталів і окремих юридично орієнтованих веб-сторінок, електронних ЗМІ, електронних книг та енциклопедій та ін. На підставі цієї інформації визначаються правові орієнтири, формуються правові установки і здійснюється подальша практична діяльність у правовій сфері. За наявності широкого доступу до різноманітної інформації, людині простіше оцінити отримані дані і прийняти найбільш розумне рішення, спрогнозувати наслідки своїх вчинків.

Аналіз педагогічного досвіду та наукової літератури [1; 2; 4; 9; 10] свідчить, що використання засобів ІКТ дозволить більш ефективно будувати навчально-виховний процес завдяки можливості архівно зберігати значні обсяги інформації; забезпечувати легкий доступ до джерел інформації; передавати інформацію на значні відстані; забезпечувати можливість багаторазового повторення фрагментів навчального матеріалу; управляти зображеннями на екрані; автоматизувати управлінську діяльність; урізноманітнення форм подання інформації; використовувати засоби мультимедіа.

Узагальнивши матеріали досліджень Р.С. Гуревича, М.М. Козяра, М. Ю. Кадемії, М.З. Грузмана, А.Ф. Старкова, І.А. Цвєлої та інших, ми виокремили такі переваги і недоліки електронних ресурсів, які використовуються в процесі формування правової культури майбутніх фахівців безпеки життєдіяльності:

Інтернет - це інформаційне середовище, в якому є предметно-освітня царина, яка повністю відображає всі можливості глобальної мережі, всі її послуги з доступу до баз інформації для формування правової культури фахівців різного профілю.

Серед переваг системи Інтернет можна назвати стирання меж між окремими соціумами; вільний обмін думками, ідеями, інформацією учасників спільного проекту, цілком природне бажання пізнати нове, розширити свій світогляд (в тому числі й правовий) тощо.

У той же час, її недоліками є незахищеність від розміщення неякісних, а інколи і просто шкідливих для курсантів (студентів) програм, розміщення матеріалів в ньому ви-

падкове, велика кількість поданих підручників є гіпертекстовими аналогами великих за обсягом підручників [6, с. 47].

Електронні підручники і навчальні посібники – література нового покоління, яка об'єднує переваги традиційних підручників і можливості комп'ютерних технологій. Серед різноманітних мультимедійних програмних продуктів найбільшого поширення набули електронні посібники або комп'ютерні навчальні системи як їх ще можна назвати. Такі системи порівняно з друкованими підручниками, курсами на аудіо-, відеокасетах та іншими джерелами, де інформацію подано послідовно, мають потужні можливості розгалуження і дають змогу учню безпосередньо залучитися до потрібної теми. Крім того, вони мають ефективні засоби оцінки і контролю процесу засвоєння знань і набуття навичок [1; 2; 3].

Використання електронних підручників, методичних та довідкових матеріалів, що розміщені на Web-сервері навчального закладу, значно підвищує можливості самостійної роботи курсантів та дозволяє впроваджувати методи дистанційного навчання під час проведення практичного і теоретичного навчання, самостійної роботи курсантів.

Основні особливості електронного підручника: достовірність, повнота, системність, модульність, інтерактивність, можливість актуалізації, адаптивність до учня, адаптивність до викладача, масштабність, ергономічність тощо. Такі підручники доступні з будь-якого комп'ютера, підключеного до мережі Інтернет, є можливість включення в електронний підручник будь-якого додаткового матеріалу через гіперпосилання на зовнішні ресурси Інтернет.

Головним недоліком наявних підручників на паперових носіях є традиційне використання лінійного порядку викладу навчального матеріалу, відсутність його проблемного викладу, неможливість організації зворотного зв'язку, здійснення процесу контролю за рівнем знань, умінь та навичок.

Також більшість електронних підручників (навчальних матеріалів) є спрощеними популяризованими довідниками, досить поверховими, які не можуть стати джерелом системного, глибокого знання, методично не продуманими (а інколи і просто шкідливими) щодо подання навчального матеріалу. Користувачам рекомендують діяти за певною точною схемою, обмежуючи їх самостійну діяльність, що не може сприяти розвиткові творчого мислення [10, с. 30].

Мультимедіа – система сучасних технічних засобів, які дають можливість працювати з текстовою інформацією, графічними зображеннями, звуком (мова, музика, ефекти), анімаційною комп'ютерною графікою (мальовані фільми, графіка) в єдиному комплексі. Важливою перевагою мультимедіа є надання можливості користувачеві, практично на будь-якому етапі роботи з комп'ютерною програмою, зробити вибір із декількох альтернатив з наступною оцінкою правильності вибраного кроку. Такий постійний самоконтроль особливо важливий у процесі формування правосвідомості та правової культури. У той же час, мультимедійні засоби, які використовуються при створенні електронних підручників, часто є великими за обсягом. Вони відволікають, дратують, не дають сконцентруватися. В багатьох випадках комп'ютерні курси практично повністю копіюють паперові [7, с. 106].

Електронні енциклопедії, електронні практикуми, лекції, презентації, електронні ігри. Такі матеріали можуть використовуватися самостійно або включатися у вигляді структурних елементів до складу електронних підручників. Серед недоліків відносяться поганий захист більшості комп'ютерних програм (можливість використання чужого пароля, виконання завдання під чужим ім'ям); мультимедійна інформація (на відміну від текстової) потребує досить великих обчислювальних ресурсів для опрацювання і значних обсягів дискової пам'яті для зберігання. Виробництво комерційних комп'ютерних навчальних програм, створених групами професійних розробників, коштує великих грошей. Ринок для цих прикладних програм представлений фрагментами і погано організований.

Електронні бібліотеки або електронні каталоги бібліотек – матеріали бібліотек світу і їх каталоги в електронній версії. Особливі переваги - доступ до інформації в наукових центрах світу, бібліотеках, що створює реальні умови для самостійного розвитку правового досвіду, розширення світогляду, у тому числі й правового; можливість доступу до ресурсів бібліотечної системи користувачу цілодобово [8, с. 76-82].

Інтернет-підручник має такі ж якості, що і комп'ютерний підручник, плюс можливість [5, с. 19] тиражування практично без носія – є одна версія навчального матеріалу в мережі Інтернет; скорочення шляху від автора підручника до учня; скорочення витрат на виготовлення підручника; вирішення проблеми сумісності (на всіх апаратних платформах матеріал підручника виглядає практично однаково); забезпечення доступу до Інтернет-підручника можливо з будь-якої машини, підключеної до мережі Інтернет, можливість включення в електронний підручник будь-якого додаткового матеріалу через гіперпосилання на зовнішні ресурси Інтернет.

Важливо зазначити, що використання електронних ресурсів у процесі формування правової культури майбутніх фахівців безпеки життєдіяльності не замінює використання традиційних носіїв правової інформації – книг, довідників, правових журналів, кодексів тощо. Розширення доступу до електронних ресурсів повинно доповнювати, а не замінювати роботу з традиційними носіями інформації. Вплив інформаційно-комунікаційних технологій на повсякденну правосвідомість виявляється в такому: інформаційно-комунікаційні технології є основним джерелом інформації про право, правову діяльність; вони дозволяють формувати правові орієнтири і правові установки; обумовлюють практичну діяльність у правовій сфері. Метою підвищення ефективності впливу інформаційно-комунікаційних технологій на даний рівень правосвідомості та формування соціально активної правомірної поведінки є необхідна продумана державна політика в галузі створення і використання інформаційних технологій, наповнення їх дійсно актуальною, якісною правовою інформацією.

Доцільно відроджувати в нашій країні практику правового виховання населення, необґрунтовано забуту за останні десятиліття, з використанням саме інформаційно-комунікаційних технологій, залучаючи до цього процесу фахівців у сфері інформатики, права, психології, а також можливості громадських об'єднань, педагогічних колективів і найбільш ініціативних громадян. Необхідно ініціювати і підтримувати створення спеціально орієнтованих на правове виховання Інтернет-сайтів і порталів, різноманітних навчальних комп'ютерних програм, комп'ютерних ігор тощо.

Продумана державна політика у галузі інформаційно-комунікаційних технологій створить необхідні умови для участі громадян у законотворчому процесі, управлінні справами держави, забезпечить реальну дію принципів демократичної держави і суспільства, наповнить дійсно важливою й актуальною правовою інформацією український інформаційний простір, поліпшить психологічний настрій у суспільстві, допоможе ростити дійсно активних громадян своєї країни з високим рівнем правосвідомості та правової культури.

Отже, в сучасному суспільстві процес формування правової культури майбутніх фахівців безпеки життєдіяльності значно поглиблюється і набуває нових рис у контексті використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Але в процесі формування правової культури майбутніх фахівців безпеки життєдіяльності необхідно враховувати не тільки переваги електронних ресурсів, але і їхні недоліки.

Список літератури: 1. *Гуревич Р. С.* Використання інформаційних технологій у навчальному процесі (з досвіду роботи експериментального педагогічного майданчика у ВПУ № 4 м. Вінниці) / [Гуревич Р. С., Кадемія М. Ю., Бадюк Ю. В., Шевченко Л. С.]. — Вінниця: ТОВ "Діло", 2006. — 296 с. 2. *Горшков А.Н., Старков А.Ф., Томакова Р.А.* Опыт создания информационно-методического комплекса и компьютерная технология обучения // Досвід і проблеми організації самостійної роботи і контролю знань студентів: Зб. матер. ІІ Міжнар.

наук.-практ. конф. – Суми, 1995. – С. 6-8. 3. *Грузман М.З., Усач О.Г.* Электронные книги – новый помощник учителя// Компьютеры + программы: 8(23). – 1995. – С. 70-73. 4. *Козяр М. М.* Інформаційно-телекомунікаційні технології в системі професійної підготовки фахівців цивільного захисту / М.М. Козяр // Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи: Зб. наук. пр. — Львів, 2006. — [вип. 1]. — С. 6 - 13. 5. *Коротеева Е. Г., Беляев А. А.* Обучение, компьютеры, Інтернет... // Компьютер Пресс. - 1997. - №9. 6. *Панина Н. Н.* Педагогические особенности подготовки студентов колледжа к самообразованию средствами новых информационных технологий: Дис... канд. пед. наук: 13.00.08. – М., 2003 – 178 с. 7. *Полонский В. М.* Научно-педагогическая информация: Словарь-справочник. – М.: Новая школа, 1995. – 256 с. 8. *Поляков А. А., Вержбицкий В. В., Попов В. В., Огородников Е. В.* Состояние информационных ресурсов сферы образования // Инновации в образовании. – 2001. – №4. – С. 76-82. 9. *Ткаченко Т.* Організаційно-педагогічні умови формування професійної компетентності курсантів засобами інформаційно-комунікаційних технологій: методичні рекомендації / Тарас Ткаченко; за ред. д-ра пед. наук, проф. Козяра М. М. — Львів: Вид-во СПОЛОМ, 2009. — 95 с. 10. *Цвелая И. А.* Применение новых информационных технологий при изучении общетехнических дисциплин: Дис... канд. пед. наук. – Брянск, 2000. – 167 с.

Bibliography (transliterated): 1. Gurevich R. S. Vikoristannja informacijnih tehnologij u navchal'nomu procesi (z dosvidu roboti eksperimental'nogo pedagogichnogo majdanchika u VPU № 4 m. Vinnici) / [Gurevich R. S., Kademija M. Ju., Badjuk Ju. V., Shevchenko L. S.]. — Vinnicja: TOV "Dilo", 2006. — 296 s. 2. Gorshkov A.N., Starkov A.F., Tomakova R.A. Opyt sozdanija informacionno-metodicheskogo kompleksa i komp'juternaja tehnologija obuchenija // Dosvid i problemi organizacií samostijnoï roboti i kontrolju znan' studentiv: 3b. mater. II Mizhnar. nauk.-prakt. konf. – Sumi, 1995. – S. 6-8. 3. Gruzman M.Z., Usach O.G. Jelektronnye knigi – novyj pomownik uchitelja// Komp'jutery + programmy: 8(23). – 1995. – S. 70-73. 4. Kozjar M. M. Informacijno-telekomunikacijni tehnologiï v sistemi profesijnoï pidgotovki fahivciv civil'nogo zahistu / M. M. Kozjar // Informacijno-telekomunikacijni tehnologiï v suchasnij osviti: dosvid, problemi, perspektivi: Zb. nauk. pr. — L'viv, 2006. — [vip. 1]. — S. 6 - 13. 5. Koroteeva E. G., Beljaev A. A. Obuchenie, komp'jutery, Internet... // Komp'juter Press. - 1997. - №9. 6. Panina N. N. Pedagogicheskie osobennosti podgotovki studentov kolledzha k samoobrazovaniju sredstvami novyh informacionnyh tehnologij: Dis... kand. ped. nauk: 13.00.08. – M., 2003. – 178 c. 7. Polonskij V. M. Nauchno-pedagogicheskaja informacija: Slovar'-spravochnik. – M.: Novaja shkola, 1995. – 256 s. 8. Poljakov A. A., Verzhbickij V. V., Popov V. V., Ogorodnikov E. V. Sostojanie informacionnyh resursov sfery obrazovanija // Innovacii v obrazovanii. – 2001. – №4. – S. 76-82. 9. Tkachenko T. Organizacijno-pedagogichni umovi formuvannja profesijnoï kompetentnosti kursantiv zasobami informacijno-komunikacijnih tehnologij: metodichni rekomendacií / Taras Tkachenko; za red. d-ra ped. nauk, prof. Kozjara M. M. — L'viv: Vid-vo SPOLOM, 2009. — 95 s. 10. Cvelaja I. A. Primenenie novyh informacionnyh tehnologij pri izuchenii obwetehnicheskih disciplin: Dis... kand. ped. nauk. – Brjansk, 2000. – 167 s.

М.Н. Козяр, О.А. Заричанский

ФОРМИРОВАНИЕ ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ У КУРСАНТОВ-СПАСАТЕЛЕЙ СРЕДСТВАМИ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Развитие и укрепление независимого украинского государства, его национального образования, науки и культуры невозможны без использования информационно-коммуникационных технологий. Анализ процесса формирования правовой культуры бу-

дущих специалистов безопасности жизнедеятельности значительно углубляется и приобретает новые особенности в контексте использования современных информационно-коммуникационных технологий. Доказано, что в процессе формирования правовой культуры будущих специалистов безопасности жизнедеятельности необходимо учитывать не только преимущества электронных ресурсов, но и их недостатки.

Ключевые слова: информационно-коммуникационные технологии, правовое сознание, правовая культура, курсант-спасатель, будущие специалисты безопасности жизнедеятельности, современные информационные технологии.

M.N. Kozyar, O.A. Zarichanskiy

FORMATION OF LEGAL CULTURE OF CADETS-RESCUER THROUGH INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY

Development and strengthening of an independent Ukrainian state, its national education, science and culture are not possible without information and communication technologies. Analysis of the formation of legal culture of the future life safety specialists much deeper and is changing in the context of modern information and communication technologies. Proved that in the process of formation of legal culture of the future life safety professionals should consider not only the benefits of electronic resources, but also their disadvantages.

Key words: information and communication technology, legal consciousness, legal culture, the future life safety specialists, cadet-rescuer, modern information technology.

Стаття надійшла до редакційної колегії 4.03.2011